

ญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 21

ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้ ญี่ปุ่นกำลังประสบกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่น่าสนใจยิ่ง ดังจะยกเป็นกรณีตัวอย่างสักสองกรณี ดังนี้

กรณีที่หนึ่ง: จำนวนแรงงานลดลงอย่างรวดเร็วและผลผลิตทางเศรษฐกิจลดต่ำลง

หลังคริสต์ศตวรรษแห่งความรุ่งโรจน์ (ศตวรรษที่ 20) ที่ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางการทหารในช่วงแรก และก้าวขึ้นสู่ความเป็นหนึ่งทางเศรษฐกิจ แต่ในศตวรรษต่อมานั้น อิทธิพลของประเทศอาทิตย์อุทัยกำลังก้าวเข้าสู่จุดเสื่อมถอย ทั้งนี้ปัญหาหลักมิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เป็นข่าวพาดหัวของสื่อมวลชนทั่วโลกในทุกวันนี้ แต่เป็นปัญหาที่ผูกพันกันระหว่างกำลังแรงงานที่ลดลงอย่างรวดเร็วกับการทุ่มเทงบประมาณจำนวนมหาศาลในการให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมที่ตกอยู่ในภาวะร่อแร่ใกล้ถึงจุดดับสูญและให้แก่ภูมิภาคต่างที่มีอยู่มากมาย แนวโน้มของสถานการณ์ดังกล่าวจะเริ่มเป็นที่ประจักษ์ชัดขึ้นในอีก 10-20 ปีข้างหน้า โดยส่วนแบ่งของผลผลิตของญี่ปุ่นในโลกจะลดลงเป็นอันมาก

ในปี ค.ศ. 1995 จำนวนประชากรในวัยทำงานของประเทศนี้ได้ถึงจุดสูงสุด ต่อมาประชากรทั้งหมดของญี่ปุ่นจะยังคงเพิ่มขึ้นปีละไม่มากนักไปจนถึงปี ค.ศ. 2007 เพราะผู้ที่เกษียณมีอายุไขยืนยาวขึ้น แต่หลังจากนั้น ก็จะลดลงอย่างรวดเร็ว ดังประมาณการของเจ้าหน้าที่รัฐบาลได้คำนวณว่า จากจำนวนประชากรที่มีอยู่ราว 126 ล้านคนในปัจจุบัน จะลดลงเป็น 100 ล้านคนใน ค.ศ. 2050 และจะเหลือเพียง 67 ล้านคนในปี ค.ศ. 2100 Chikashi Moriguchi นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง กล่าวว่า “ถ้าหากจะวัดกันด้วยขนาดของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติแล้ว อิทธิพลของญี่ปุ่นในวงการเศรษฐกิจ-การเมืองของโลกก็จะลดลงเช่นกัน”

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่ประสบกับอัตราการเจริญพันธุ์ลดลงและประชากรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยสูงขึ้นแล้ว กรณีของญี่ปุ่นจะไม่สามารถแก้ไข ปัญหาทั้งสองได้ ทั้งนี้เพราะขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาให้ชาวต่างชาติอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศร่วมได้และจะไม่สามารถปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานการผลิตได้ง่าย ๆ

ในศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นมีปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ผลักดันให้เศรษฐกิจเจริญรุดหน้า เช่น กำลังแรงงานได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี มีวินัย มีทักษะในการผลิตสูง และทุ่มเทในการทำงาน รวมทั้งมีอัตราการออมสูงในหมู่ประชากร ทำให้บริษัทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็ น โชนิ หรือ โตโยต้า ต่างขยายธุรกิจอุตสาหกรรมครอบคลุมไปทั่วโลก แม้ว่าตลาดภายในจะมีขนาดเล็ก ก็ตาม

จริงอยู่ที่ขนาดของประชากรกับพลังอำนาจด้านเศรษฐกิจอาจจะไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ดังเช่น ประเทศอินเดีย (มีขนาดประชากรใหญ่ แต่อ่อนแอทางด้านเศรษฐกิจ) และฮ่องกง (มีจำนวนประชากรน้อย แต่ทรงอิทธิพลทางเศรษฐกิจ) ที่เป็นกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัด จึงทำให้มองไปได้ว่า แม้ว่าอัตราส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในโลกจะเล็กลง แต่ชนชาวอาทิตย์อุทัยจะมีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น เพราะความแออัดได้บรรเทาเบาบางลง

Huge T. Patrick ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจและธุรกิจญี่ปุ่นแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบียกล่าวว่า “ในอนาคต ญี่ปุ่นจะกลายเป็นประเทศที่ทรงอิทธิพลระดับกลาง โดยมีความสำคัญต่อโลกน้อยกว่าปัจจุบัน ลักษณะดังนี้จะส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่อยู่กันอย่างเบียดเสียดแออัด” อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์บางคนได้ให้เหตุผลเสริมว่า จากการที่จำนวนประชากรลดต่ำลง จะทำให้ญี่ปุ่นประสบกับความลำบากในการเป็นผู้นำของชาติในเอเชีย

- การพึ่งพาสวัสดิการจากรัฐสูง

ญี่ปุ่นจะมีลักษณะเป็นอย่างไรในอีกยี่สิบสามสิบปีข้างหน้า นั้นเป็นคำตอบที่ยากจะมีใครหยั่งรู้ได้อย่างแน่ชัด แต่จากรายการโทรทัศน์รายการหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้เกี่ยวกับชีวิตบนเกาะโอกาซิม่า ในกลุ่มเกาะโกโตะทางตอนใต้ของญี่ปุ่น ใกล้ ๆ กับเกาะคิวชู) ได้สะท้อนให้เห็นภาพบางอย่างที่น่าสนใจยิ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ที่บังเกิดขึ้นในประเทศนี้ รายการ

โทรทัศน์ดังกล่าว ได้ฉายภาพของชายชาวประมงผู้เฒ่าชื่อ Yoshie Kokou วัย 70 ปี ยืนอยู่บนเนินสูงแห่งหนึ่งบนเกาะ เขายิ้มอย่างอาย ๆ และเล่าถึงเพื่อนบ้านและสมาชิกของครอบครัว แต่สถานที่ที่เขาอยู่นั้นเป็นหลุมฝังศพ เมื่อดูสภาพโดยทั่ว ๆ ไปบนเกาะที่มีขนาด 128 เฮกเตอร์นี้แล้ว จะเห็นได้ว่า บ้านเรือนถูกทิ้งร้าง รวมทั้งโรงเรียน โรงพยาบาล และร้านค้า เมื่อเทียบกับอดีตราว 20 ปีที่ผ่านมา ที่เคยมีผู้คนราว 300 คน อาศัยอยู่บนเกาะนี้ แต่ปัจจุบันได้ย้ายไปทำงานในเมืองใหญ่ตามเกาะอื่น ๆ เกือบหมดสิ้น คงมีประชากรที่อาศัยอยู่จริง ๆ เพียง 5 คน

ตัวอย่างของเกาะโอชิม่าแสดงให้เห็นถึงการลดลงของกำลังแรงงานของญี่ปุ่นที่ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการเพิ่มผลผลิตของประเทศ จากสถิติบ่งชี้ว่า ในช่วง ค.ศ. 1950-1980 ผลผลิตรวมของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นในอัตราสูงกว่าของประเทศตะวันตก แต่ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 1 ต่อปี ซึ่งน้อยกว่าของสหรัฐอเมริกา สถานการณ์ดังนี้เป็นผลมาจากปัญหาพื้นฐานที่นักเศรษฐศาสตร์ชื่อ Joseph Schumpeter เรียกว่า “creative destruction” (การทำลายที่สร้างขึ้น) ทั้งนี้ เป็นเพราะญี่ปุ่นไม่เคยสร้างระบบสวัสดิการขนาดใหญ่ขึ้นมารองรับกับปัญหาที่จะเกิดขึ้น เท่าที่กระทำมาก็เป็นเพียงการให้การจุนเจือประคับประคองด้วยสวัสดิการแก่บริษัท เมือง รวมทั้งอุตสาหกรรมที่ตกอยู่ในอาการร่อแร่ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ เกิดการพึ่งพาสวัสดิการจากรัฐโดยบริษัทที่ไร้ประสิทธิภาพ หน่วยเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะเสื่อมถอย และโดยหมู่บ้านและชุมชนบนเกาะที่ถูกทิ้งร้าง จะเห็นได้ว่า แทนที่ญี่ปุ่นจะ “ดึงส่วนที่เด่น” ออกมาแต่กลับต้องไปอุ้มชูหน่วยที่เสียหายและให้การจุนเจือหน่วยส่วนที่ไร้ประสิทธิภาพในการผลิตด้วยงบประมาณจำนวนมหาศาล ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเกาะโอชิม่าที่อุดหนุนเงินงบประมาณจำนวนมากจากรัฐบาล เช่น รัฐจะก่อสร้างท่าเทียบเรือมูลค่า 2.5 ล้านดอลลาร์ขึ้น รัฐต้องจ่ายเงินช่วยเหลือการเดินทางโดยสาร์วันละสองเที่ยวไปยังเกาะนี้เป็นเงิน 490,000 เหรียญต่อปี รัฐลงทุนเชื่อมเคเบิลใยแก้วเพื่อส่งกระแสไฟฟ้าและโทรศัพท์ไปรษณีย์ และส่งหมอไปดูแลประชากรเป็นประจำทุกอาทิตย์แก่ประชากรที่อาศัยอยู่เพียง 5 คน ในขณะที่เกาะโอชิม่าที่ตั้งอยู่ ใกล้เคียงอาจเป็นเกาะที่มีอัตราส่วนระหว่างนักเรียนกับครูที่ดีที่สุดในโลก โดยมีนักเรียน 3 คนต่อครู 9 คน

- อัตราเกิดต่ำและผลผลิตต่ำ

หญิงชราวัย 74 ปีชื่อ Tama Shiwaki ได้เล่าว่า “ไม่มีใครอยากอยู่ที่นี้ แต่ดิฉันกลับชอบเกาะอกาชิมานี่มาก เพราะมีอากาศสดชื่น ดิฉันตื่นนอนเวลาตี 5 ทุกวัน จากนั้นก็ทำอาหารเปิดและไก่ จากการอยู่ที่นี้ สุขภาพของดิฉันดีมากทีเดียว ดิฉันเพียงแต่หวังว่า สักวันหนึ่งคนหนุ่มสาวจะกลับมาอยู่บนเกาะนี้อีก ตอนที่ดิฉันเป็นเด็ก มีร้านค้ามากมาย ที่นี่เป็นที่ตั้งของร้านหนึ่ง (เธอชี้ไปยังตึกเก่า ๆ ที่ปรักหักพัง) อีกแห่งหนึ่งอยู่ที่นั่น (ชี้ไปที่ป่าละเมาะ) และที่โน่นอีกแห่งหนึ่ง (ชี้ไปที่หลุมฝังศพ) เดียวนี้ไม่มีอีกแล้ว” อนึ่ง ผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะต่าง ๆ โดยรอบเกาะอกาชิมาก็ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลอย่างต่อเนื่องตลอดมาเพื่อให้ชีวิตบนเกาะร้างเหล่านี้มีชีวิตชีวาขึ้น

ในขณะที่อีกฟากหนึ่งของประเทศในกรุงโตเกียว Kaoru Yosano รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (MITI) ผู้ซึ่งรับผิดชอบเรื่องความสามารถในการแข่งขันในวงการค้าโลกในอนาคต ได้ยอมรับว่า ปัญหาเรื่องประชากรเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องหาทางแก้ไขโดยด่วน Yosano กล่าวว่า “มันไม่ใช่คำตอบที่ง่าย ๆ เลยนะครับ คุณตัวอย่างครอบครัวของเราสิ คุณพ่อของผมมาจากครอบครัวที่มีลูก 11 คน ส่วนคุณแม่มีพี่น้องถึง 8 คน ในรุ่นต่อมา ครอบครัวคุณพ่อของผมมีลูก 5 คน ในขณะที่ผมมีเพียง 2 คน ผมยังไม่รู้ว่ารุ่นลูกจะมีหลานให้อุ้มหรือเปล่า”

จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอัตราการเกิดต่ำ โดยผู้หญิงจะให้กำเนิดลูกโดยเฉลี่ยเพียง 1.4 คน (รายงานจากธนาคารโลกระบุว่า ประเทศสเปน บูลกาเรีย และลัตเวีย มีอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำที่สุดในโลกเพียง 1.1 คน) ส่วนสหรัฐฯ เท่ากับ 2.0 คน ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่จะธำรงจำนวนประชากรให้คงที่ได้ (โดยอัตราการเจริญพันธุ์ควรอยู่ที่ 2.1 คน) แต่สหรัฐฯ มีชนต่างชาติอพยพเข้าทุกปี ทำให้ปัญหาการลดจำนวนประชากรไม่รุนแรงดังเช่นประเทศอื่น แต่สำหรับญี่ปุ่นนั้น ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ผู้หญิงนิยมมีลูกน้อยเท่านั้น แต่เป็นปัญหาผสมกันระหว่างอัตราการเกิดต่ำ กับประชากรก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นจำนวนมาก รัฐบาลได้คำนวณว่า จำนวนประชากรในวัยทำงานจะลดลงปีละ 650,000 คนในทุก ๆ ปี ตลอดช่วง 50 ปีต่อไปข้างหน้า อนึ่ง มีการพยากรณ์อีกว่า แม้ว่าคนสูงวัยและผู้หญิงจะยังคงเข้าทำงานต่อไปเรื่อย ๆ และผลผลิตจะเพิ่มขึ้นในระดับเดียวกับทศวรรษ 1990 ก็ตาม แต่

ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของญี่ปุ่นจะลดลงราวร้อยละ 5 ในปี ค.ศ. 2050 นอกจากนี้ หากยึดหลักที่ว่า เศรษฐกิจของโลกจะเติบโตในระดับปกติดังเช่นในปัจจุบัน ก็จะทำให้ขนาดเศรษฐกิจของญี่ปุ่นลดลงไม่ถึงหนึ่งในสามของผลผลิตโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ คนงานญี่ปุ่นแต่ละคนจะต้องเลี้ยงดูผู้ที่ไม่ได้ทำงานเพิ่มมากขึ้น โดยจำนวนผู้สูงอายุที่มีอยู่ราว 1 ใน 6 ของประชากรในปัจจุบัน จะเพิ่มเป็น 1 ใน 3 ในตอนกลางของศตวรรษที่ 21 นั่นหมายความว่า หากญี่ปุ่นจะสามารถรักษาระดับรายได้ต่อหัวให้คงที่ได้ คนในวัยทำงานแต่ละคนจะต้องทำงานหนักและสร้างผลผลิตเพิ่มขึ้นเพื่อทดแทนประชากรที่ไม่ได้ทำงาน ซึ่งเพิ่มจำนวนสูงขึ้นเรื่อย ๆ

กรณีที่สอง: ชาวญี่ปุ่นกำลังหัวหมกกับเด็กรุ่นใหม่ที่มีปัญหา

เมื่อถาม Kinichi Kuwabara เกี่ยวกับอนาคตของเขา คำตอบของเด็กวัย 15 ปีที่ไม่ได้ไปโรงเรียนมาแล้วกว่า 6 ปี ก็คือ การชักไหลอย่างไม่แคร์ พร้อมกับกล่าวว่า “ผมไม่สนใจในเรื่องนี้เท่าไรครับ ทุกคนมักจะพูดถึงอนาคต...อนาคต แต่ผมไม่...” จากนั้น ก็ชักไหลอีกครั้ง จริงอยู่ที่ Kinichi อาจจะไม่ได้คิดเนื้อร้อนใจในเรื่องอนาคตของเขาเลย แต่พ่อแม่ผู้ปกครองของเขากลับเป็นห่วงยิ่ง

ปัจจุบัน ผู้ใหญ่กำลังหัวหมกกับเด็กที่มีปัญหา ซึ่งกลายเป็นปัญหาสังคมในหลายรูปแบบ ดังเช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนเด็กที่ไม่ยอมไปโรงเรียน (school-refusers) ความรุนแรงและการรังแกระหว่างเด็กด้วยกัน เด็กเสเพล และโสเภณีเด็ก รวมทั้งอัตราการฆ่าตัวตายของเด็กวัยรุ่นที่มีอยู่มากมาย ปัญหาเหล่านี้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและมีความรุนแรงมากขึ้นทุกเมื่อเชื่อกัน สื่อมวลชนต่างพาดหัวข่าวที่น่าระทึก เป็นต้นว่า ...เด็ก ๆ ประสบกับปัญหาในการเข้ากับกลุ่มเพื่อน... ช่องว่างระหว่างพ่อแม่กับเด็กขยายตัวมากขึ้น... เด็กไม่ยอมรับครอบครัวและโรงเรียน... เป็นต้น

รัฐบาลได้พิมพ์รายงานหนากว่า 580 หน้าเมื่อต้นปี ค.ศ. 1999 โดยมีข้อความตอนหนึ่งว่า “ในขณะที่เราตั้งความหวังในตัวเด็กไว้สูง แต่ในทุกวันนี้ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ปัญหาที่เผชิญกับเด็กมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น” อนึ่ง นักวิเคราะห์ต่างศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้

เกิดปัญหาวัยรุ่นอย่างจริงจัง บางกลุ่มได้วิพากษ์ว่า เนื่องจากสังคมญี่ปุ่นเน้นการรวมกลุ่ม (group-oriented) และมีระบบการศึกษาที่สนับสนุนการกระทำตามเงื่อนไขที่สังคมกำหนด (conformism) อย่างเคร่งครัด ในขณะที่ปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นสังคมแบบปัจเจกชนนิยม (individualism) ที่แต่ละคนต้องตะเกียกตะกายเอาตัวรอดแบบตัวใครตัวมัน ส่วนนักวิเคราะห์บางกลุ่มโจมตีว่า ความมั่งคั่งและการรักลูกจนหลงยังผลให้ครอบครัวเป็นรังของเด็กเกกมะเหรกเกร่อ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะอ้างถึงสาเหตุของปัญหาใดก็ตาม ความขุ่นเคืองดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่คนญี่ปุ่นเข้าใจได้ยาก ทั้งนี้เพราะผู้คนส่วนใหญ่ต่างคิดกันว่า การทำงานหนักเพื่อหาเงินทองและความมั่งคั่งให้แก่ครอบครัวและสังคมในช่วงปีหลังสงครามเป็นต้นมาจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของลูก ๆ สบายและมีความสุขมากขึ้น

Keiko Okichi ผู้อำนวยการศูนย์ชั่วคราว (SURE) แห่งนครโตเกียว ซึ่งศูนย์นี้เป็นเสมือนโรงเรียนพิเศษสำหรับเด็กหยุดเรียนกลางคันได้อธิบายว่า “สังคมได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ช่องว่างระหว่างวัยห่างกันมากขึ้น และทำให้เด็ก ๆ สร้างความเข้าใจผิด ๆ ขึ้นมา ในขณะที่พ่อแม่ก็ไม่สามารถล่วงรู้ว่าเด็ก ๆ คิดอย่างไรกัน”

Kinichi เป็นหนึ่งในกลุ่มเด็กพวกนั้นที่อาศัยอยู่ในสังคมที่ผลักดันคนรุ่นเยาว์ให้ได้รับการศึกษาที่ดีเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งเด็กคนนี้เป็นลูกของครูโรงเรียนชั้นประถมศึกษาแห่งหนึ่งและได้หยุดการไปโรงเรียนเมื่อเขาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมา เขาได้พยายามเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมต้นอีกครั้ง แต่ก็เรียนได้เพียงหนึ่งอาทิตย์ ก็เลิกเรียนไปเลย “ในโรงเรียน ผมไม่มีเวลาสำหรับเล่นเลย อาหารก็ไม่อร่อย ผมจึงมองไม่เห็นว่าคุณควรไปโรงเรียนทำไม...” Kinichi กล่าวในขณะที่กำลังเล่นดิสก์ดาร์กับเพื่อน ๆ ใน “ชมรมคนเลิกเรียน” ในเมืองคิอูซึ่งตั้งอยู่นอกนครโตเกียว

จริงอยู่ที่ Kinichi ไม่ใช่เป็นตัวแทนของเด็กญี่ปุ่นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นของประเทศนี้ต่างมุ่งมั่นขยันศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง และทำทุกอย่างตามที่สังคมคาดหวังให้พวกเขากระทำ ซึ่งผิดกับวัยรุ่นอเมริกันที่เอาแต่ยิงกันในโรงเรียน หรือไม่ก็ติดสารเสพติดกันงอมแงม อนึ่ง มีเด็กวัยรุ่นคนหนึ่ง ชื่อ Takayuki Otsuka วัย 17 ปี แห่งโรงเรียนมัธยมต้นในเมืองชิน-อูระยาสุ ได้กล่าวถึงเพื่อนร่วมรุ่นที่มีปัญหาว่า “เพื่อน ๆ เหล่านี้ไม่สามารถเข้าร่วมกับกลุ่มได้ ทำให้ไม่มีใครสนใจพวกเขา”

ปัญหาที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งที่น่าเป็นห่วง ก็คือ อาชญากรรม โดยวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 14-19 ปีถูกจับเนื่องจากก่ออาชญากรรมเพิ่มขึ้น 14 เปอร์เซ็นต์ ในปี ค.ศ. 1997 และเพิ่มเป็น 17 เปอร์เซ็นต์ ในปี 1998 สถิติกำลังเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ

จำนวน “เด็กเลิกเรียน” ดังเช่น Kinichi และเด็กที่ขาดเรียนเกิน 30 วันหรือมากกว่า หรือเลิกไปโรงเรียนเลยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่า กลุ่มเด็กเหล่านี้จะมีเพียงร้อยละ 2 ของเด็กทั้งหมดก็ตาม แต่ก็มีมากพอที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องต่างไม่อาจเพิกเฉยได้ นอกจากนี้ ปัญหาการก่อวินาศกรรมในชั้นเรียนก็เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ครูไม่สามารถควบคุมชั้นได้ ซึ่งชาวญี่ปุ่นเรียกว่า “ชั้นล่ม” (classroom collapse) เพราะจะมีนักเรียนสองสามคนเล่นและส่งเสียงอึกทักทำลายบรรยากาศของห้องเรียน ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สร้างการปวดเศียรเวียนเกล้าให้กับครู จนถึงกับต้องลาพักร้อนเพื่อรักษาสุขภาพจิตไปตาม ๆ กัน ประเด็นดังกล่าวได้กลายเป็นประเด็นที่นำมาพูดกันในสหภาพแรงงานครู-อาจารย์ ในขณะที่กระทรวงศึกษาธิการเร่งศึกษาวิเคราะห์เจาะลึกถึงปัญหาดังกล่าวอย่างเคร่งเครียด

อนึ่ง Yoshimasa Nakazato นักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยโตโยในนครโตเกียว ผู้ซึ่งทำการศึกษเปรียบเทียบทัศนคติของเยาวชนญี่ปุ่นกับของประเทศอื่น ได้เปิดเผยว่า “โดยทั่วไปแล้ว เด็กญี่ปุ่นมักขาดความเกรงใจต่อผู้อื่น แต่ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา สถานการณ์ได้เลวร้ายลงมาก”

ต้นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาวัยรุ่นดังกล่าวก็คือ สังคมญี่ปุ่นได้เข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญในสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้ว่า ครอบครัวขนาดใหญ่ยุคก่อนสงครามได้ถูกแทนที่ด้วยครอบครัวเดี่ยวที่มีลูกเพียงไม่กี่คน ส่วนแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ในขณะที่ธุรกิจในบริษัทสมัยใหม่ต้องการเวลาของพ่อมากจนไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับครอบครัวดังเช่นเก่าก่อน Yayoi Hoshino เลขาธิการศูนย์ฮอทไลน์เด็กที่ให้บริการแก่เยาวชนที่มีปัญหาได้กล่าวถึงสถานการณ์ในยุคใหม่นี้ว่า “พ่อแม่ผู้ปกครองมัวยุ่งกับกิจการงาน จึงไม่ค่อยมีเวลานั่งพูดคุยกับลูก ๆ ส่วนเด็กเหล่านี้ก็ไม่กล้าที่จะคุยกับพ่อแม่เมื่อเผชิญกับปัญหา”

ในอดีต เมื่อเด็กเริ่มมีอาการผิดปกติ ก็จะได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากครอบครัวและโรงเรียนเพื่อให้เด็กกลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว แต่ในยุคสังคมอุตสาหกรรมและมีการแข่งขัน

กันสูงเช่นนี้ย่อมหมายถึงการดำเนินชีวิตของเด็กที่ต้องเรียนอย่างหนัก ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ทั้งที่เป็นการเรียนพิเศษในวิชาต่าง ๆ เรียนเปียโนและวิชาภาษาอังกฤษตั้งแต่วัยเยาว์ จากแรงกดดันเหล่านี้ Hoshino ได้ชี้ว่า “เด็ก ๆ ไม่มีเวลาและไม่สามารถหาเวลาและสถานที่ใดในการพักผ่อนและผ่อนคลายได้เลย ไม่ว่าจะที่บ้าน โรงเรียน หรือที่อื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กต้องใช้เวลาไปกับการเรียนและการแข่งขันแทบทุกแห่งทุกอย่าง อนึ่ง เด็กญี่ปุ่นในปัจจุบันตกอยู่ท่ามกลางทางสองแพร่งอันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมที่ขัดกัน กล่าวคือ ค่านิยมของกลุ่มตามประเพณีและปัจเจกชนนิยมในยุคใหม่ ทำให้เด็กไม่รู้จะเลือกเดินไปในทิศทางใดจึงจะเหมาะสมกับตนเองและสังคมที่กำลังเป็นอยู่

อีกประการหนึ่งที่เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาก็คือ เยาวชนต่างพบกับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจในวัยของพวกเขา ดังที่ Hiroyuki Nishino หัวหน้าหน่วยทามาริน ซึ่งเป็นชมรมเด็กเล็กเรียนมาอยู่รวมกลุ่มกันกล่าวว่า “เมื่อคุยกับเด็กเหล่านี้ จะเห็นว่าพวกเขาสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง”

ข้อเสนอในการแก้ไขเยียวยาวัยรุ่นที่มีปัญหาอาจมีหลายทางเลือก ขึ้นอยู่กับสาเหตุและที่มาของเด็กแต่ละคน ในขณะที่รายงานของกระทรวงศึกษาธิการที่ออกมาเมื่อต้นปี ค.ศ. 1999 ได้เรียกร้องให้พ่อแม่หาเวลาดูแลเลี้ยงดูลูก ๆ มากขึ้น และเสนอให้โรงเรียนเน้นการสอนศีลธรรมจริยธรรม และให้ศาลเพิ่มโทษแก่เยาวชนที่กระทำผิดให้หนักขึ้น อนึ่ง มีข้อเสนอให้ยกเครื่องระบบโรงเรียนที่เน้นการกระทำตามด้วยการให้เด็ก ๆ ได้แสดงออกในด้านความคิดเห็นและความเป็นตัวของตัวเอง ส่วนบรรษัทต่าง ๆ ควรให้เวลากับผู้เป็นพ่อได้อยู่กับลูก ๆ เพิ่มมากขึ้น

มีตัวอย่างที่น่าสนใจมากมายเกี่ยวกับเด็กที่ได้รับแรงกดดันรอบข้าง จนระเบิดออกมาดังเช่นกรณีของ Yoko Honma เด็กสาววัย 17 ปี ที่ชีวิตของเธอขาดทิศทางและเกิดจิตวิญญาณแห่งการทำทนายสังคม โดยเมื่อเธอได้เดินทางกับเพื่อนสาวจากเมืองเซนไดทางตอนเหนือของญี่ปุ่นเข้ามาเมืองหลวง พอมาถึงเธอได้ดื่มสุราแบบหัวราน้ำใช้ชีวิตอย่างเสเพลกับแสงสีของนครโตเกียวเป็นเวลาสองสามวัน Yoko ได้ออกจากโรงเรียนในปีแรกของชั้นมัธยมต้น และยอมรับว่าเธอเห็นแก่ตัวและเกเร เพราะชอบแต่งตัวเปรี้ยว ย่อมผม ทาปากและแก้้มด้วยสีฉูดฉาด การแต่งกายและทัศนคติของเธอแสดงออกถึงการท้าทายกฎเกณฑ์ของ

สังคม ซึ่งเธอมักกล่าวว่า “...นี่เป็นชีวิตของหนู อย่ามายุ่งกับหนูได้ไหม” และเมื่อถูกถามว่าเธอรู้สึกอย่างไรกับคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมของเธอ เธอตอบทันทีทันควันว่า “... หนูอยากมีชีวิตอย่างที่หนูต้องการ....”

กล่าวโดยสรุป สังคมญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เฉกเช่นเดียวกันกับของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าท้อสำหรับผู้บริหารประเทศและคนญี่ปุ่นทั้งหมดที่จะต้องพยายามหาทางลดความรุนแรง และช่วยกันแก้ไขปัญหาล่าช้านี้มิให้บานปลายมากไปกว่านี้

บทความนี้ เขียนโดย รองศาสตราจารย์ ดร. คำรงค์ ฐานดี